

Ruim tien jaar geleden al deelde de Europese Commissie een gele kaart uit vanwege het uitblijven van natuurherstel in de Westerschelde. Nu er een nieuwe verdieping van de vaargeul op stapel staat, komt er enig schot in de zaak. De slikken en schorren die de plaats in gaan nemen van de Hedwige- en de Prosperpolder, zullen samengroeien met het Verdrongen Land van Saeftinghe tot een fraai natuurgebied. Maar om het systeem van zandplaten en geulen in de Westerschelde te herstellen, heeft de rivier nog veel meer ruimte nodig.

Schorren en geulen in het Verdrongen Land van Saeftinghe (fotoarchief Het Zeeuwse Landschap).

Hedwigepolder betaalt oude rekening

Rik Nijland

‘De communicatie over ontpoldering is in Nederland, eh ...anders gelopen dan in Vlaanderen’, zegt prof. dr. Patrick Meire van de Onderzoeksgroep Ecosysteembeheer van de Universiteit Antwerpen. ‘Ook bij ons wordt langs de Schelde ontpolderd, ook hier zijn de betrokkenen uiteraard niet blij, maar de commotie is nog niet een honderdste van die in Nederland. In Vlaanderen is veel duidelijker gemaakt dat ontpoldering en veiligheid hand in hand gaan. Als de dijk van de Hertogin Hedwigepolder door wordt gestoken, stroomt niet heel Zeeland onder water. Het omgekeerde is juist het geval: een schor voor de dijk biedt extra bescherming. Ontpoldering leidt tot extra veiligheid.’ Met als extra bonus: een prachtig natuurgebied. De schorren en slikken die na het doorbreken van de dijken de plaats gaan innemen van de Hedwigepolder, 300 hectare, en 170 hectare van de net over de grens gelegen Prosperpolder – de onteigening is

daar al in kannen en kruiken – zullen samenvloeien met het schorrengebied van het Verdrongen Land van Saeftinghe, tot een gebied van bijna 5000 hectare. Meire: ‘De vuistregel is: hoe groter het oppervlak hoe groter de biodiversiteit. Dit is veruit het grootste brakwaterschor van Europa, met een grote afwisseling tussen jong en oud schor en met een duidelijke zoet-zout gradiënt’, aldus de Vlaamse hoogleraar. ‘Ook prof. dr. Peter Herman van het NIOO-Centrum voor Estuariene en Mariene Ecologie in Yerseke is enthousiast. ‘Door aanzanding en sedimentatie ontstaan in de Hedwigepolder in eerste instantie slikken en zandplaten die rijk zijn aan pioniersoorten. Dat is aantrekkelijk voor kluten, sterns en plevieren’, aldus Herman. ‘Bovendien wordt de zoet-zout gradiënt versterkt, er ontstaat uiteindelijk een schorrengebied met een overgang van lichtbrak naar zout, van Riet naar Zeebies en Zeeaster. Door de omvang zal het belang

voor overwinterende vogels toenemen’, aldus de marien ecooloog.

Patrick Meire verwacht dat het nieuwe gebied een grotere rol zal spelen bij ‘het leveren van ecosysteemdiensten’. ‘Het schor neemt stoffen als stikstof en fosfaat op uit het rivierwater, dat wordt dus schoner, en het geeft silicium af. Bovendien, en dat is erg belangrijk, leidt verruiming van de Schelde tot demping van de getijgolf.’

Doordat het estuarium van de rivier in de laatste eeuw door inpoldering nauwer is geworden, zijn veel ondiepe platen en slikken verdwenen. Tegelijkertijd zijn barrières voor de scheepvaart weggebaggerd. In dit ‘Wester-scheldekanaal’ ondervindt het stromende getijwater steeds minder weerstand, met als gevolg steeds grotere getijverschillen en een toename van de getij-energie hogerop in de rivier. ‘Dat leidt tot extra erosie, minder opslibbing en tot hoge dynamiek’, aldus Meire. ‘Dat is niet alleen ongunstig voor de natuur, maar er ontstaat ook schade aan dijken en hinder voor de scheepvaart bij laagwater.’

Ook maakt hij zich zorgen over de veiligheid van Antwerpen. In de stad is een keerwand in aanbouw, omdat het water nu regelmatig over de kades klotst. Verder worden polders ingericht voor waterberging om ook bij stijgende zeespiegel en springtij het water in toom te houden. ‘Het ontpolderen van de Hertogin Hedwigepolder scheelt in Antwerpen misschien maar een paar centimeter,

Vlaanderen betaalt

De Hertogin Hedwigepolder komt uit alle onderzoeken naar voren als prima locatie om te ontpolderen. Goed voor de natuur en goed voor het doorbreken van het keurslijf rond de Westerschelde. Toch spelen ook andere argumenten een rol. De polder behoort toe aan één, Belgische eigenaar. Dat maakt het eenvoudiger de aankoop te realiseren. Minister Verburg van LNV kondigde na het kabinetsbesluit tot ontpoldering aan dat zij de eigenaar, die zich tot nu toe heeft verzet, een ‘mooi bod’ zal doen. Weigert hij dat, dan volgt onteigening. Verder is er het kostenaspect. In een overeenkomst uit 2005 tussen Vlaanderen en Nederland over de Westerschelde is afgesproken dat Vlaanderen de kosten van het Hedwige-project voor haar rekening neemt. Wordt er besloten elders te ontpolderen of buitendijks meer schor aan te leggen, dan draait Nederland waarschijnlijk zelf op voor de kosten.

maar dat kunnen wel de centimeters zijn die bepalen of het water in Antwerpen over de muur loopt.', aldus Meire.

Aan de andere kant is de afgelopen maanden nog eens duidelijk geworden dat veel Zeeuwen ontpolderen zien als vloeken in de kerk. Juist die weerzin maakt dat het natuurherstel in de Westerschelde al zo lang op zich laat wachten. In 1998 al tikte de Europese Commissie Nederland op de vingers: na de vorige uitdieping van de Westerschelde was nog niets gedaan aan natuurherstel. Dat vond Brussel noodzakelijk vanwege de 'slechte staat van instandhouding' van dit Vogel- en Habitatrichtlijngebied, dat inmiddels deel uitmaakt van het Natura2000-netwerk. Nederland, aldus de Commissie, moet de oppervlakte van het estuarium vergroten ten behoeve van nieuwe schorren, zilte graslanden en pioniervegetaties van slik- en zandgebieden.

Op papier wordt inmiddels al ruimschoots aan die wens voldaan. In het 'Streefbeeld 2030' van de langetermijnvisie voor het Schelde-estuarium uit 2001 wordt voorgesteld 3000 hectare extra ruimte te creëren. In de daaruit afgeleide Ontwikkelingsschets 2010 is dat vertaald naar 1000 hectare in 2010. Tijdens de onderhandelingen die vooraf gingen aan het Memorandum van Overeenstemming uit 2005, waarin Nederland en Vlaanderen afspraken wederom te gaan baggeren, is dit streefgetal teruggebracht tot 600 hectare.

Overigens betekent dat niet dat de ambitie is bijgesteld. In 2006 nam de Tweede Kamer het Natuurprogramma Westerschelde aan, waarin sprake is van een noodzakelijke uitbreiding van het estuarium met 3000 hectare. Ook de Europese Commissie heeft duidelijk gemaakt 600 hectare te beschouwen als een eerste stap in de goede richting. De Hedwigepolder draagt daar de helft aan bij; de provincie Zeeland sprokkelt ook 300 hectare bij elkaar, met meerdere projecten, onder meer de aanleg van het nieuwe recreatiegebied Waterduinen, waar eb en vloed deels en onder gecontroleerde omstandigheden toegang toe krijgen.

Dat zijn maar kleine stappen, beseft ook dr. Marten Hemminga, directeur van Het

Buitendijkse mythe

Het waren stoere woorden van het kabinet in april dit jaar: de ontpoldering van de Hedwigepolder was van de baan; het noodzakelijke natuurherstel zou buitendijks worden gerealiseerd. Een uitspraak die vooral leek ingegeven door de wens tegemoet te komen aan het Zeeuwse verzet. De buitendijkse optie, bijvoorbeeld het aanleggen van strekdammen om schorvorming te bevorderen, was al van tafel geveegd door zowel de commissie Maljers als de commissie Nijpels. Die bogen zich in respectievelijk 2007 en 2008 over de alternatieven voor ontpoldering. 'Een verdere stap naar verstarring van het estuarium', aldus Nijpels. Toch werd dit voorjaar de Grontmij ingehuurd om nogmaals de buitendijkse mogelijkheden te onderzoeken. Pas toen het kabinet wederom nul op het rekest kreeg, werd half oktober bakzeil gehaald.

Zeeuwse Landschap. Zijn organisatie stond de afgelopen weken volop in de frontlinie bij de beslissing over de Hedwigepolder. 'De rivier is steeds verder ingesnoerd geraakt, waardoor de kwaliteit van de natuur achteruit is gegaan, vooral door het verdwijnen van laagdynamische biotopen, zoals slikken, schorren en platen met ondiep water. De barrières die er in de rivier waren zijn geslecht, waardoor de amplitude van eb en vloed steeds groter is geworden. Dat leidde tot veranderingen in de morfologie van de platen in de Westerschelde', aldus Hemminga. Stabiele, hoge zandplaten hebben de plaats in genomen van het oorspronkelijke steeds wisselende landschap van lage platen met geulen en geultjes er overheen. 'De ontpoldering van de Hedwigepolder is een stapje in de goede richting, maar tegelijkertijd is duidelijk geworden dat verdere, noodzakelijke stappen momenteel onhaalbaar zijn. Dit is een kwestie van heel lange adem.' Ook Peter Herman van het NIOO beschouwt de ontpoldering van de Hedwigepolder als een eerste positieve stap, zij het 'een heel kleine'. 'De Westerschelde heeft van oudsher een eb- en een vloedgeul, met daartussen een steeds wisselend gebied van zandplaten met kortsluitgeulen. Die platen hebben een zeer rijk bodemleven. Dat habitat verdwijnt. De grote zandplaten die nu overheersen,

hebben een veel minder rijk bodemleven en zijn dus ook minder aantrekkelijk voor vogels.' Als het uitbaggeren op de huidige voet voortgaat, zullen uiteindelijk de eb- en de vloedgeul gaan samenvallen, vreest Herman. 'Dat is een weinig biodiverse situatie: er ontstaat een enkel kanaal met snelstromend, troebel water en een lage primaire productie, omgeven door hoge schorren. Die situatie is vergelijkbaar met wat je nu in delen van de Eems hebt.'

Dat verdere verdieping noodzakelijk wordt, is volgens Herman niet denkbeeldig vanwege de tendens naar steeds grotere intercontinentale zeeschepen. 'Uit milieuoogpunt is dat zeker te verdedigen. Als zo'n groot schip over de Schelde naar Antwerpen glijdt, dan vaart daar een equivalent van wel vijfduizend vrachtwagens. In alle grote havens in de wereld zie je echter steeds meer problemen met de bereikbaarheid. De vraag is dan ook: moeten we blijven doorbaggeren, of wordt het tijd voor een discussie over een nieuwe aanpak? Op Europees en zelfs op mondiaal niveau zou je kunnen denken aan een limiet voor de diepgang van schepen. Op regionaal niveau moeten de havens in de regio, vooral Rotterdam en Antwerpen, ook maar eens de koppen bij elkaar steken om na te denken over een gezamenlijk overslagstation voor de kust.'

Containerschip op weg naar de Antwerpse haven met op de achtergrond het Verdrongen Land van Saeftinge en de koeltorens bij Doel.

